

POLEMIKE**O VRIŠERJEVIH DILEMAH IN DEJANSKM STANJU SLOVENSKE GEOGRAFIJE V ČASU DELOVANJA TRETJE GENERACIJE SLOVENSКИH GEOGRAFOV**

AVTOR

dr. Vladimir Klemenčič

Oddelek za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Aškerčeva 2, SI – 1000 Ljubljana, Slovenija
Vladimir.Klemencic@telemach.net

UDK: 910(497.4)

COBISS: 1.02

IZVLEČEK

O Vrišerjevih dilemah in dejanskem stanju slovenske geografije v času delovanja tretje generacije slovenskih geografov

Avtor polemizira s prispevkom Igorja Vrišerja o dilemah slovenske geografije. Pri tem z dodatnimi informacijami dopolni predstavno o dejanskem stanju slovenske geografije v času delovanja tretje generacije slovenskih geografov (1945–1990). Ugovarja nekaterim ne dovolj dokumentiranim Vrišerjevim stališčem, zlasti glede »drobljenja geografija«, prepogostega poseganja na negeografska področja, pomanjkljivi uporabnosti rezultatov slovenske geografije v vsakdanjem praktičnem življenju in glede problema sintez v regionalni geografiji.

KLJUČNE BESEDE

Slovenija, geografija, geografske dileme, teoretična izhodišča, metodologija

ABSTRACT

On Vrišer's dilemmas and the factual stand of Slovenian geography during the period of the third generation of Slovene geographers

Author discusses and argues with the treatise of Igor Vrišer on dilemmas of Slovene geography. This article gives additional information on the real factual situation of Slovene geography during the period of work of the third generation of Slovene geographers (1945–1990). He opposes some under-documented positions of Vrišer, especially re: "crumbling of geography, in which Vrišer contends that Slovene geographers too often got into non-geographical fields, and little usage was made of the results of Slovene geography in everyday practical life. He also challenges Vrišer's views on the problems of synthesis of regional geography.

KEY WORDS

Slovenia, geography, dilemmas of geographical science, geographical methodology and theory

Uredništvo je prispevek prejelo 22. oktobra 2009.

Prispevki v rubriki Polemike izražajo mnenja avtorja in ne uredništva.

1 Uvod

Akademik Igor Vrišer v prispevku Geografske dileme objavljenem v Geografskem vestniku (Vrišer 2007, 77–84) ocenjuje »uspehe in slabosti tretje generacije slovenskih geografov, delujočih med letoma 1945 in 1990«. V Uvodu je opredelil tretjo generacijo kot generacijo, ki je delovala od prvih let po drugi svetovni vojni do osamosvojitve Slovenije. Zapisal je tudi, da prispevek ne predstavlja »sistematično in dokumentirano kritično analizo, ampak le vrsto strokovnih razmislekov«, oziroma da gre za poskus »napraviti krajši obračun uspešnosti« delovanja predstavnikov tretje generacije slovenskih geografov ter za pregled možnosti in dilem, »ki se zastavljajo pred sedanjo slovensko geografijo in njene nosilce«. Ker pa gre za nepopoln in slabo dokumentiran »obračun«, me je Vrišerjev prispevek razočaral. Za takšen način opisovanja »uspehov in slabosti« ter »možnosti in dilem« ni nobenega razloga, kar bom skušal strokovno potrditi in utemeljiti z ustreznimi citati.

Tudi sam pripadam tretji generaciji slovenskih geografov in sem eden od še živečih slovenskih geografov z najdaljšim stažem. Na znanstveno-raziskovalnem in pedagoškem področju delam že od leta 1946; najprej kot študent, nato pa kot univerzitetni učitelj. Čeprav sem od leta 1996 naprej v pokoju, še danes občasno sodelujem kot mentor pri podiplomskem študiju geografije, še naprej pa se z znanstvenim delom vključujem v mednarodno sodelovanje. Dve desetletji sem bil tudi direktor Inštituta za geografijo Univerze v Ljubljani in več kot tri desetletja predstojnik Katedre za družbeno geografijo na Oddelku za geografijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Bil sem predsednik Zveze geografskih društev Slovenije, vodja številnih znanstveno-raziskovalnih projektov, ki so mladim nadarjenim diplomantom geografije omogočali prvo zaposlitev, ter mentor mnogim doktorandom, ki so danes ugledni univerzitetni učitelji in znanstveni delavci. Bil sem med tistimi slovenskimi geografi, ki so prispevali k širjenju znanstveno-raziskovalnega kadra na ljubljanski, mariborski in primorski univerzi in na geografskih raziskovalnih institucij v Sloveniji. S številnimi vabljenimi predavanji na tujih univerzah in organizacijo znanstvenih simpozijev doma ter v tujini sem prispeval tudi k poznavanju geografske in prostorske funkcije ter podobe Slovenije.

Zaradi poznavanja razmer v slovenski geografiji se ne morem strinjati z Vrišerjevo pomanjkljivo, pavšalno in enostransko oceno »slabosti in uspehov« tretje generacije slovenskih geografov. Še zlasti, ker so izpuščeni mnogi dosežki in dejavnosti predstavnikov tretje generacije, ki so pomembno vplivali na razvoj slovenske geografije in na njeno uveljavitev na teoretičnem, metodološkem in aplikativnem področju v mednarodnem ter domačem prostoru. Zato bom skušal bralce seznaniti s primeri, ki dokazujejo mednarodno primerljivost in uporabnost (aplikativnost) spoznanj, do katerih je slovenska geografija prišla v času delovanja tretje generacije ob sodelovanju predstavnikov četrte generacije.

2 Prispevek tretje generacija k slovenski geografiji

Tretja generacija slovenskih geografov je veliko prispevala k razvejanosti slovenske geografije na nova delovna področja, katerih vsebine se danes izvajajo v okviru visokošolskega učnega programa geografije. V času njenega delovanja ji je na osnovi znanstvenih temeljev, ki sta jih postavila predstavnika druge generacije Anton Melik in Svetozar Ilešič, uspelo izoblikovati slovensko geografijo v sistem geografske znanosti, ki se lahko postavlja ob bok sistemom drugih humanističnih in družboslovnih znanosti. Kot se je izkazalo v praksi, slovenska geografija brez novih delovnih področij, ki so se začela razvijati v času tretje generacije in se utrdile v času četrte generacije, ne bi bila to, kar je danes – mednarodno priznana in integrirana v svetovno geografsko znanost.

Kljub navedenim dosežkom pa Vrišer med najpomembnejša slovenska geografska dela uvršča le sintezna dela s področja regionalne geografije Slovenije. Pa še med temi omenja le dela dveh avtorjev tretje generacije, akademikov Ivana Gamsa in svoja dela, ter dela nekaterih sodelavcev Geografskega Inštituta »Antona Melika« ZRC SAZU, ki pa že pripadajo četrti generaciji slovenskih geografov.

Med največje uspehe tretje generacije je mogoče šteti njeno aktivno vlogo pri prepričevanju mednarodne javnosti o upravičenosti Slovenije za njeno samostojnost in lobiranje za njeno mednarodno priznanje. K temu je pripomoglo tudi dejstvo, da smo bili slovenski geografi že dve desetletji pred temi prelomnimi dogodki v slovenski zgodovini uspešni na področju mednarodnega sodelovanja. Že od sedemdesetih let 20. stoletja, ko je Evropo še delila 'železna zavesa', smo slovenski geografi sodelovali z mnogimi raziskovalnimi institucijami iz držav zahodne in vzhodne Evrope. Tako je bila Slovenija v zadnjih treh desetletjih 20. stoletja center srečanj mednarodno uveljavljenih geografov iz vzhodno- in zahodnoevropskih držav. Aktivnosti za promocijo Slovenije so se kazale v odzivih na številna vabljenja predavanj na tujih univerzah v Italiji, Avstriji, Nemčiji, Švici, na Madžarskem in v ZDA ter v številnih objavljenih delih o Sloveniji v tujem tisku. Tako smo slovenski geografi tretje in deloma tudi že četrte generacije samo v obdobju med letoma 1989 in 1992 v tujih publikacijah objavili 82, do leta 1994 pa 154 prispevkov iz skoraj vseh tedaj razvitih področij slovenske geografije (Dolgan-Petrič 1994).

Med aktivnostmi slovenskih geografov je potrebno omeniti zlasti simpozij o Sloveniji, ki je bil leta 1992 organiziran v Bayreuthu. Rezultat simpozija je bil zbornik *Slowenien auf dem Weg in die Marktwirtschaft*, v katerem so bili objavljeni v glavnem prispevki slovenskih geografov (Maier 1992). Nekaj prispevkov o Sloveniji je bilo objavljenih tudi v *Geojournalu* (IGU 1993), eni najuglednejših geografskih revij. Z omenjenimi prispevki je tretja generacija slovenskih geografov ob sodelovanju četrte generacije v kritičnih razmerah za Slovenijo predstavila geopolitični položaj Slovenije, vso njeno pokrajinsko raznolikost, ter njeno odprtost na gospodarskem, političnem in kulturnem področju kot osnovo za upravičenost zahtev Slovenije za samostojnost ter mednarodno priznanje (Klemenčič, V. 1994). Velika zainteresiranost tujih znanstvenih geografskih krogov za Slovenijo je bil najboljši dokaz visokega nivoja slovenske geografije. Te mednarodne aktivnosti, ki so jo snovali Anton Gosar v ZDA in Nemčiji, Mirko Pak v Nemčiji in Vladimir Klemenčič v Italiji, Nemčiji ter Švici, predstavljajo gotovo enega od vrhuncev dela tretje generacije slovenskih geografov. To je bilo obenem tudi obdobje, ko je tretja generacija slovenskih geografov zaključevala svoje aktivno delo in postopoma predajala vodilno vlogo četrti generaciji. To je tisti skupini, ki naprej oblikuje in razvija slovensko geografijo v okviru sistema geografskih znanosti (Andrej Černe – regionalno planiranje; Anton Gosar – turizem; Marjan M. Klemenčič – podeželje; Andrej Kranjc – kras; Karel Natek – naravne nesreče; Dušan Plut – ekologija, Metka Špes – varstvo okolja, itd.).

Aktivnosti slovenskih geografov za promocijo Slovenije v tujini zavračajo Vrišerjeve trditve o in neuporabnosti izsledkov slovenske geografije in geografije na splošno in vsakdanjem praktičnem življenju, še zlasti, ker je pri tej promociji spontano delovala večina slovenskih geografov tretje generacije z vseh slovenskih geografskih raziskovalnih institucij ter ljubljanske in mariborske univerze.

Takšen uspeh je slovenska geografija lahko dosegla zaradi programsko in projektno organizirane raziskovalnega dela ter mednarodnega sodelovanja in zaradi usmerjanja svojega razvoja na različna področja geografije znotraj že izoblikovanega sistema geografske znanosti. Ob regionalni geografiji so se na znanstvenem in pedagoškem področju od sredine 20. stoletja naprej utrdila nova področja geografije kot na primer regionalno planiranje, geografija podeželja, politična geografija, ekologija, varstvo okolja, naravne nesreče, geografija krasa, idr. Nova področja geografije, ki so bila rezultat vse številnejših novih prostorskih problemov, so se razvijala vzporedno s potrebami družbeno-gospodarskega in prostorskega razvoja in s tem povezanega preoblikovanja kulturne pokrajine Slovenije. To je bilo tudi obdobje, ko je sistem geografskih znanosti v slovenski geografiji dosegel nivo mednarodne primerljivosti in odličnosti tako na področju teorije ter metodologije kot tudi na področju uporabnosti v praksi (aplikacije). V tem obdobju je nastalo tudi več za slovensko geografijo pomembnih del. Ta so vsaj tako pomembno kot sintezna regionalno-geografska dela o Sloveniji in Atlas Slovenije, ki so nastala v devetdesetih letih 20. stoletja. Seveda pa je tudi tem delom, ki jih omenja Vrišer v svojem prispevku, potrebno priznati pomembnost za razvoj slovenske geografije. Ker Vrišer razen svojih in nekaterih Gamsovih del žal ne navaja nobenega drugega dela geografov tretje generacije, naj sam opozorim zlasti na tista, ki obravnavajo probleme Ljutomerskih gor (Belec 1968), Ptujskega polja (Bračič 1975), Haloz (Bračič 1967; Bračič 1982), Dravinjskih gor in Pohorskega Podravja (Bračič 1985; Gams 1959), Dravskega polja

(Pak 1969, 281–404), Dravske doline (Zgonik 1977), Mežiške doline (Medved 1967), Gornje Savinjske doline (Meze 1966), Ljubljanskega barja (Lah 1965), pokrajine na prehodu med Notranjsko in Primorsko (Klemenčič, V. 1959), Koprškega primorja (Titl 1965) itd.

Omenjena dela so bila zasnovana na novih tehnikah terenskega raziskovalnega dela (kartiranja izrabe zemlje, anketiranje prebivalstva itd.) in na osnovi izkušenj, pridobljenih v okviru mednarodnega sodelovanja z nekaterimi geografskimi institucijami univerz v tedanji Zvezni republiki Nemčiji (München, Frankfurt, Bayreuth, Marburg an der Lahn itd.), Avstriji (Dunaj), na Poljskem (Oddelek za agrarno podeželje Poljske akademije znanosti in umetnosti v Varšavi) in s komisijami Mednarodne geografske unije (Komisija za politično geografijo, Komisija za podeželje, Komisija za urbano geografijo, Komisija za kras itd.). Zato so omenjena dela tudi mednarodno primerljiva. Mednarodno sodelovanje je bilo povezano s projektno zasnovanim terenskim delom (v Nemčiji, na Poljskem, v Dalmaciji in Makedoniji) katerega cilj je bil dopolnjevanje teoretičnih izhodišč in metodologije za uporabnost novih spoznanj v praksi. Prav to pa demantira Vrišerjevo strokovno neutemeljeno navedbo o ozki specializaciji in drobljenju geografske znanosti v Sloveniji in geografiji na sploh.

Ker v tem prispevku ni mogoče predstaviti vsega dela tretje generacije slovenskih geografov, se že v naprej opravičujem vsem predstavnikom tretje in tudi že četrte generacije, ki v prispevku niso omenjeni, so pa z različnimi aktivnostmi prispevali k razvoju slovenske geografije.

Zastavlja se vprašanje, kakšni cilji so vodili Vrišerja, da se je brez vsake utemeljitve spustil v takšen način pisanja o razvoju slovenske geografije, ki ustvarja dvome pri številnih predstavnikih tretje generacije slovenskih geografov.

3 O Vrišerjevih slabostih tretje generacije in dilemah slovenske geografije

Vrišer je v svojem prispevku naštel tudi nekatere slabosti, ki so bile v času delovanja tretje generacije značilne tako za slovensko kot tudi za celotno sodobno geografsko vedo. Pri tem pa svojih navedb žal ni podkrepil z vsebinsko razlago ali s citati. Če se izrazimo v pravnem jeziku, naj bi bili nosilci slabosti v geografiji »neznani storilci«. Zato sem bil precej presenečen, da je tako ugledna geografska revija, kakršna je Geografski vestnik, bila pripravljena objaviti takšen nedodelan prispevek. Še zlasti, ker se je Vrišer izneveril lastnim načelom, ki jih je v zvezi s citiranjem zapisal v poglavju Citiranje v svoji knjigi Uvod v geografijo: »Ustaljena navada pri znanstvenem delu je, da se v tekstu ne navede samo uporabljenih virov, temveč tudi uporabljeno literaturo. Natančnost navajanja ali kakor pogosto pravimo 'citiranja' je odvisna od tega, v kolikšni meri smo povzeli tuje misli in dognanja. Ponavadi zadošča, da navedemo ime in priimek avtorja, točen naslov dela, naslov revije in kraj izdaje. Pri podrobnem 'citiranju' pa dodajamo tudi paginacijo uporabljene strani ali celo uporabljenega odstavka« (Vrišer 2002, 155–156).

Ker Vrišer naštetih slabosti in dilem slovenske geografije in geografije nasploh ni podkrepil s tehtnejšo razlago in citati, to otežuje nadaljnjo razpravo o navedenih stališčih in škoduje ugledu slovenske geografije ter še posebej slovenskih geografov tretje generacije. Zato menim, da bi se moral Vrišer ob svojih kritičnih razmišljanjih zgledovati po načinu citiranja in strokovnega utemeljevanja v Iliščevi knjigi Pogledi na geografijo (Ilišič 1979) ali prispevku Marjana M. Klemenčiča, Regija in regionalna struktura Slovenije (Klemenčič M. 2005, 5–58). Iz omenjenih del je mogoče natančno izvedeti, kdo, kdaj in kje je zapisal neko trditev, s čemer je dana možnost kritičnega razpravljanja o navedenih stališčih. Ker Vrišer pozablja na citiranje, bralcu onemogoča odziv na strokovno sprejemljivost stališč in strokovnih pogledov. Iz njegovega prispevka tudi ni mogoče ugotoviti, ali se kritika nanaša na določenega posameznika, skupine geografov ali na delo celotne tretje generacije slovenskih geografov.

Med take nedorečene in premalo pojasnjene »slabosti« slovenske geografije sodi Vrišerjeva trditev, da so »geografski izsledki le v manjšem obsegu postali zanimivi in uporabni za praktično življenje«. To izjavo je mogoče ovreči že z dejstvom, da smo slovenski geografi sodelovali pri izdaji prvega regionalno-prostorskega plana za območje SR Slovenije (Jeršič, Svetik 1973). Pri izdelavi zemljevidov in

spremljajočih tekstov so od geografov sodelovali Borut Belec, Matjaž Jeršič, Vladimir Klemenčič, Božo Kristan in Igor Vrišer. Prav ta atlas je bil ena od osnov za ugotovitev začetkov neskladnega regionalnega razvoja Slovenije. To je tiste dejavnosti slovenske geografije, ki je predmet raziskav druge, tretje, četrte in pete generacije slovenskih geografov.

Neuporabnosti geografskih izsledkov za praktično življenje naj bi bila po Vrišerjevem mnenju največja pomanjkljivost slovenske geografije, zaradi katere »je bila geografija še daleč od cilja, postati temelja (inženirska) veda o zemeljskem površju (prostoru ali pokrajini ali geografskem okolju), katere izsledki bi bili uporabni v vsakdanjem praktičnem življenju ali pri načrtovanju družbenega razvoja«. To je le ena v vrsti Vrišerjevih pavšalnih ocen, pri kateri se mu ni zdelo vredno citirati. Zato menim, da če je tako poudarjeno pisal o slabostih slovenske geografije, ni opravičila za pomanjkljivo citiranje, saj je v domači in tuji literaturi na razpolago dovolj geografskih prispevkov.

Ob tem je potrebno omeniti, da Vrišerju ni nihče preprečeval razvijanja tako imenovane inženirske geografije, saj je imel kot redni profesor za to dane vse možnosti. Še zlasti, ker je deloval v času, ko se je v geografiji stopnjevano uveljavljala projektna organiziranost znanstvenega dela, ki je v času delovanja tretje generacije prispevala k mednarodni primerljivosti in s tem tudi uveljavitvi slovenske geografije v sistemu znanosti. Seveda bi se moral pri tem ustrezno mednarodno povezati, saj so v svetovni geografiji gotovo obstajale tendence razvoja tako imenovane inženirske geografije.

Nesprejemljiv se mi zdi tudi zapis nekaterih »pomembnih slabostih«, od katerih naj bi »sodile med izvirne grehe« celotne sodobne geografske vede. Med takšne naj bi po Vrišerjevem mnenju v slovenski geografiji sodile prevlada analitičnega pristopa, posledica česar naj bi bilo drobljenje geografije, ter zahajanje na negeografska področja in povzemanje iz negeografskih študij. Oba očitka se v dobi moderne geografske znanosti neutemeljena, še posebej, če se ozremo na pogoste razprave o vsebino geografije iz preteklosti, ki so se dotikale vprašanja, kaj je geografsko, oziroma kaj ni geografsko. Pri tem so posamezne »avtoritete« v preteklosti poskušale vsiljevati kot vrh geografije regionalno geografijo. Po mojem je takšno pojmovanje od sredine 20. stoletja že preživelo, kar dokazuje tudi razvoj sistema geografske znanosti v Sloveniji. Regionalna geografija je gotovo pomembna, zlasti v izobraževalnem sistemu na nivoju osnovnošolskega in srednješolskega izobraževanja. Vendar pa regionalne geografije ne smemo zamenjevati z regionalno-prostorskim pristopom v geografiji.

Da je regionalna geografija v znanosti, kakršno smo pojmovali do sredine 20. stoletja, že preživela, je razvidno tudi iz mnenj nekaterih sodobnih geografov. Tako je na primer priznani poljski geograf, akademik Jerzy Kostrowicki zavračal klasično regionalno geografijo kot raziskovalno vedo in sodil, da ima ta lahko le značaj deskriptivne enciklopedične informativne stroke. Menil je tudi, da so sicer potrebne sintezne obdelave, vendar z določenimi izpostavljenimi, bolj ali manj specializiranimi problemi. Tako naj bi se vsaka regionalna obdelava (označena kot regionalna analiza), ki se opira na samostojna raziskovanja ali na sintezo samostojnih raziskav, izogibala enciklopedičnemu pristopu s tem, da postavi v ospredje določene probleme regije, ali da si celo že izbere in omeji samo regijo z vidika določene regionalne problematike (Kostrowicki 1967, 13–32).

Značilni za tradicionalno regionalno geografijo, med katere sodi tudi Geografija Slovenije (Gams, Vrišer 1998), sta deskriptivnost in enciklopedičnost, ki našteva geografske elemente po vnaprej določenem receptu Najprej bolj ali manj po vrsti našteva fizičnogeografske nato pa družbene in socialne elemente, vendar brez iskanja notranje soodvisnosti ter medsebojne povezanosti. Nasproti temu strukturno statičnemu konceptu, pretežno navezanem na dostopno literaturo in statistiko, se je v moderni geografski znanosti uveljavil procesiološko-problemski vidik, katerega težišče sloni na terenskih raziskavah – na začetku na terenskem opazovanju in opredeljevanju problemov, v zaključku pa na preverjanju rezultatov pri prebivalcih obravnavanega območja kot nosilcih razvoja pokrajine.

Upoštevanje dejanskih razmer v pokrajini v teku njenega razvoja so lepo razvidne ob primerjavi treh regionalno-geografskih del, ki obravnavajo Slovenijo. Anton Melik je zaradi pomanjkanja statističnih podatkov in literature zasnoval svoje delo na dobrem poznavanju slovenskega človeka in tradicionalne podobe celotne slovenske kulturne pokrajine. V petih knjigah o Sloveniji (Melik 1935;

Melik 1954; Melik 1957; Melik 1959; Melik 1960) se je Melik dejansko približal resnični podobi in problemom tedanje kulturne pokrajine Slovenije na vsem območju avtohtone poselitve Slovencev, vključno z zamejsko Slovenijo. Vrišer in Gams sta svoje delo o Sloveniji zasnovala na statistiki in dostopni literaturi, ki je nastala še v socialističnih družbenih razmerah (Gams, Vrišer 1999). Čeprav je bilo ob nastajanju njunega dela po osamosvojitvi Slovenije v družbenih procesih in z njimi povezanih spremembah v podobi kulturne pokrajine Slovenije že zaslediti nove tendence oblikovanja pokrajine pod vplivom družbeno-ekonomske preobrazbe, pa odprti problemi novih družbenih razmer v knjigi niso zaznani. Glavni vzrok za to je premajhen poudarek avtorjev na opazovanju dogajanj na terenu. Vse to pa zmanjšuje aplikativno vrednost omenjenega dela. Tudi Karel Natek je pri pripravi svoje monografije o Sloveniji bil vezan na literaturo iz razdobja socialistične družbe, vendar pa so v njegovem delu že zaznani znaki tranzicije, ki so povezani z družbeno preobrazbo iz socialističnega v kapitalistični družbeni sistem in z vključevanjem Slovenije gospodarski sistem Evropske unije (Natek, K., Natek, M. 2008).

Še enkrat je potrebno poudariti, da se v slovenski moderni socialni geografiji v zadnjih štirih desetletjih uveljavlja tako imenovani procesiološko-problemski koncept, ki je sledil predhodnim trem fazam: (1) kozmonavtski fazi vpliva proučevanja človeka na prostor, (2) morfološki in (3) funkcionalni fazi (Ruppert, Schaffer, Maier, Paesler, 1977). Ta tako imenovana procesionalno-problemska faza sloni na prostorskem procesu in na prostoru kot rezultatu dejavnosti in obnašanja družbe. To je pravzaprav faza, ki je ustreza definiciji geografije, ki sem jo leta 1946 prvič slišal pri prof. Ilesiču pri predavanju Uvod v geografijo: »Geografija je veda, ki se ukvarja z odnosi med prirodnimi in družbenimi elementi v njihovem razvoju in navezanosti na prostor«. To je preizkušena definicija, ki velja tudi v dobi moderne informacijske družbe, pri čemer je v novejšem obdobju postavljeno v ospredje spreminjanje odnosov v procesu razvoja in s tem v zvezi nastajanje novih prostorskih struktur in z njimi povezanih prostorskih problemov.

Kot temeljna in interdisciplinarna veda se je geografija s svojim pogledom na metodološkem in aplikativnem področju popolnoma uveljavlja v sistemu znanosti. V preteklosti je to uveljavljanje občasno zaviralo prisvajanje pravic »avtoritet«, da odločajo o tem, kaj je geografsko in kaj spravlja geografijo v nevarnost za njen obstoj. Škodo, ki je bila geografiji in nekaterim geografom povzročena zaradi takšnega vsiljevanja, lepo ilustrirata dva primera iz preteklosti. Zaradi mnenja nekaterih, da meja in obmejnost ne sodita v geografsko tematiko, je bila omenjena tema zavrnjena za magistrsko nalogo. S tem so bili na eni strani kršeni medakademske odnosi do kolega predlagatelja tematike, na drugi pa tudi pravica študenta do izbire teme in vsebine za magistrsko nalogo oziroma vsebine učnega programa za podiplomski študij. Zanimivo je, da je bil magisterij o meji in obmejnosti opravljen po tridesetih letih, ko so zagovorniki klasične geografije izgubili vpliv pri odločanju o izboru vsebin za magistrske naloge pri podiplomskem študiju. Kako napačni so bili pogledi samozvanih »avtoritet« pri odločanju o tem, kaj je geografsko oziroma negeografsko in kaj ogroža obstoj geografije, dokazuje primer, da so na svetovnem kongresu geografov v Moskvi v skoraj enakem obdobju uvrstili temo o problemih odprte meje in obmejnih območij na plenarno sejo kongresa. Kljub strogi selekciji je bil referat o odprti meji objavljen tudi v kongresni publikaciji (Klemenčič, V. 1976, 146–150).

Do podobnega kršenja medakademske odnosev je prišlo ob preprečitvi raziskav fenomena alpskega pastirstva v slovenskih Alpah in s tem preprečitvi podiplomskega študija s podobno tematiko. To je bilo v obdobju, ko so na univerzah, ki so delovale v evropskem alpskem prostoru (zlasti v Nemčiji, Avstriji in Franciji), potekale živahne raziskave o opuščanju oziroma modernizaciji alpskega pastirstva ob hkratnem uveljavljanju turizma.

Prav zanima me, na kakšen način je Vrišer prišel do mnenja, da so se v geografiji začela uveljavljati stališča v smislu, »da je geografija vse tisto, kar počno geografi«. Sam namreč menim, da ni narobe, če geograf odkrije kaj tehtnega, kar sicer ni geografsko, je pa lahko družbeno koristno in prispeva k ugledu geografije. Tudi Vrišerjev očitek o zapiranju geografije v ozke strokovne kroge je neutemeljen in v protislovju z njegovo trditvijo o pogostem zahajanju na negeografska področja.

Ob Vrišerjevi kritiki, da naraščanju znanstvene geografske publicistike ni sledilo tudi objavljanje poljudnoznanstvenih del, je potrebno opozoriti na nekatera dela, ki so precej prispevala k populari-

zaciji slovenske geografije. Med te gotovo sodita Veliki atlas sveta (Medved, Ingolič 1972) ter turistični vodnik Slovenije (Krušič 1995), za katerega sta večino besedila pripravila geografa Matjaž Jeršič in Anton Gosar. Za obe publikaciji je značilno, da sta bili večkrat ponatisnjeni v več tisoč izvodih. Podobno je mogoče trditi za dvojezična zemljevida južne Koroške (Klemenčič 1971) in Furlanije, Benečije in Julijske krajine (Medved 1974).

Ko Vrišer razpravlja o bolonjski reformi visokošolskega študija, je prezrl, da je slovenska geografija z nekaterimi predmeti bila že v preteklosti in je še danes vključena v nekatere izobraževalne programe drugih fakultet (npr. na Fakulteti za gradbeništvo in geodezijo, na Fakulteti za družbene vede itd.) in v posebni izobraževalni univerzitetni program Okolje pri Univerzi v Ljubljani. To samo potrjuje učinkovitost interdisciplinarnega značaja slovenske geografije v visokošolskem izobraževanju.

Da so izsledki slovenskih geografov tretje generacije vendarle pustili pečat v slovenskem prostoru, kaže dejstvo, da je v slovenskem biografskem leksikonu pomembnih slovenskih osebnosti (Stanonik, Brenk 2008) omenjenih 20 slovenskih geografov,¹ ki so pripadali tretji generaciji.

4 Zaključek

Za Vrišerjevo razglabljanje o dilemah slovenske geografije je značilna abstraktnost, ki je pravzaprav le naštevaje slabosti slovenske geografije in geografije na sploh. Iz vsebine, polne protislovij, je razvidno, da se v probleme, o katerih razpravlja, ni dovolj poglobil. Njegovo vztrajanje na regionalni geografiji kot vrhu geografije je za sodobno geografijo neuporabno. Ob pregledu stanja in razvoja geografije po evropskih univerzah je mogoče ugotoviti, da vsaka univerzitetna geografska institucija usmerja svoje delo na probleme prostora in družbe, v katerem univerza deluje. Vse pa so znanstveno-raziskovalno usmerjene k usposabljanju diplomantov za delo v različnih poklicih, tako na izobraževanju kot v upravnih (zlasti za prostor aktualnih) institucijah. Geografija ima povsod enotna izhodišča, to je proučevanje problemov prostora in pokrajine fizično- in družbenogeografske narave.

Mešanje pojma regionalna geografija z regionalno-prostorskim aspektom vodi k nesporazumom. Gotovo je značilno, da so geografi različno usmerjeni, saj vseh znanj iz fizične ali družbene geografije in njim sorodnih ved več ni mogoče obvladati. Nedvomno še naprej ostaja ena od nalog geografije tudi njena splošno-izobraževalna funkcija ter izdaja regionalno-geografskih publikacij za posamezna območja sveta, vendar so danes to lahko le kompilacije, ki pa so podvržene stalni nevarnosti deskripcije. Ta očitek je v geografiji stalno prisoten, saj od posameznikov ali skupin ni mogoče pričakovati, da bi znanstveno utemeljeno obvladovali vsa znanja o posameznih kontinentih, delih kontinentov ali državah. Za zahodnoevropske države je značilno, da se posamezni geografi tudi raziskovalno ukvarjajo zlasti z nerazvitim svetom, vendar s problemskega in procesiološkega vidika, saj je svet in s tem pokrajina v stalnem spreminjanju, zlasti na področju gospodarskega, socialnega ali političnega razvoja, kar je nedvomno povezano s spreminjanjem funkcije in podobe pokrajine. Zato je v geografiji potrebno ločiti znanstveno-raziskovalno od splošne izobraževalne funkcije. Če se tega ne zavedamo, zaidemo v zagate, ki smo jim priča pri Vrišerjevih »geografskih dilemah«. Te ne vodijo k novim spoznanjem, ampak v zmedo, ki je lahko usodna za razvoj mladega geografa, ki je na začetku svoje znanstvene kariere.

¹ Belec Borut, Brinovec Slavko, Gosar Anton, Gosar Lojze, Ingolič Borut, Jeršič Matjaž, Kert Božo, Klemenčič Vladimir, Kokole Vladimir, Kunaver Jurij, Malačič Janez, Medved Jakob, Meze Drago, Natek Milan, Pak Mirko, Planina Janez, Radinja Darko, Šifrer Milan, Vrišer Igor, Žagar Marjan

5 Viri in literatura

- Belec, B. 1968: Ljutomersko-ormoške gorice, agrarna geografija. Maribor.
- Bračič, V. 1967: Vinorodne Haloze, socialno-geografski problemi s posebnim ozirom na viničarstvo. Maribor.
- Bračič, V. 1982: Gozdnate Haloze, socialnogeografska študija. Maribor.
- Bračič, V. 1985: Dravinjske gorice s Podpohorskimi goricami, družbenogeografska študija. Maribor.
- Bračič, V. 1975: Ptujsko polje, historična socialnogeografska študija. Maribor.
- Dolgan-Petrič, M. 1994: Bibliografija v tujini objavljenih del slovenskih geografov v obdobju 1989–1994, vloga slovenske geografije v mednarodni promociji Slovenije. Ljubljana.
- Gams, I. 1959: Pohorsko Podravje, razvoj kulturne pokrajine. Ljubljana.
- Gams, I., Vrišer, I. (ur.) 1998: Geografija Slovenije. Ljubljana.
- IGU 1993: GeoJournal 33–4. Dordrecht, Boston, London.
- Ilešič, S. 1979: Pogledi na geografijo, teoretsko-metodološki prispevki, razprave in poročila. Ljubljana.
- Jeršič, M., Svetik, P. (ur.) 1973: Regionalni prostorski plan za območje SR Slovenije, stanje v prostoru in razvojne težnje. Ljubljana.
- Klemenčič, M. M. 2005: Regija in regionalna struktura Slovenije. Dela 23. Ljubljana.
- Klemenčič, V. 1959: Pokrajina med Snežnikom in Slavnikom, gospodarska geografija. Ljubljana.
- Klemenčič, V. 1971: Koroška, karta s slovenskimi in nemškimi krajevnimi imeni = Kärnten, Landkarte mit slowenischen und deutschen Ortsnamen. Meribor.
- Klemenčič, V. 1976: The open border and border regions as a new regional-geographic phenomenon. Regional geography, 23. Moskva.
- Klemenčič, V. 1994: Vloga slovenske geografije v mednarodni promociji Slovenije od prvih večstrankarskih parlamentarnih volitev pa do danes. Vloga slovenske geografije v mednarodni promociji Slovenije. Ljubljana.
- Kostrowicki, J. 1967: Zagadnienie specjalizacji i integracji w geografii ekonomicznej. Przegląd Geograficzny 39-1. Warszawa.
- Krušič, M. (ur.) 1995: Slovenija, turistični vodnik. Ljubljana.
- Lah, A. 1965: Ljubljansko Barje, problemi urejevanja in gospodarskega izkoriščanja v obdobju 1945–1961. Ljubljana.
- Maier, J. (ur.) 1992: Slowenien auf dem Weg in die Marktwirtschaft (=Arbeitsmaterialien zur Raumordnung und Raumplanung, 108). Bayreuth.
- Medved, J. 1967: Mežiška dolina: socialno geografski razvoj zadnjih sto let. Ljubljana.
- Medved, J. 1974: Zemljevid z italijanskimi in slovenskimi krajevnimi imeni v Furlaniji, Benečiji in Julijski krajini = Carta dei nomi geografici con forma italiana e slovena nel Friuli-Venezia Giulia. Ljubljana.
- Medved, J., Ingolič, B. 1972: Veliki atlas sveta. Ljubljana.
- Melik, A. 1935: Slovenija, Splošni del. Ljubljana.
- Melik, A. 1954: Slovenski alpski svet Ljubljana.
- Melik, A. 1957: Štajerska s Prekmurjem in Mežiško dolino. Ljubljana.
- Melik, A. 1959: Posavska Slovenija. Ljubljana.
- Melik, A. 1960: Slovensko primorje. Ljubljana.
- Meze, D. 1966: Gornja Savinjska dolina, nova dognanja o geomorfološkem razvoju pokrajine. Ljubljana.
- Natek, K., Natek, M. 2008: Slovenija, portret države. Ljubljana.
- Pak, M. 1969: Družbenogeografski razvoj Zgornjega Dravskega polja. Geografski zbornik 11. Ljubljana.
- Ruppert, K., Schaffer, F., Maier, J., Paesler R. 1977: Sozialgeographie. Braunschweig.
- Stanonik, T., Brenk, L. 2008: Osebnosti, veliki slovenski biografski leksikon – 2. knjigi. Ljubljana.
- Titl, J. 1965: Socialnogeografski problemi na koprskem podeželju. Koper.
- Vrišer, I. 2002: Uvod v geografijo. Ljubljana.
- Vrišer, I. 2007: Geografske dileme. Geografski vestnik 79-1. Ljubljana.
- Zgonik, M. 1977: Dravska dolina, novejši razvoj kulturne pokrajine. Maribor.

6 Summary: On Vrišer's dilemmas and the factual stand of Slovenian geography during the period of the third generation of Slovene geographers

(translated by Matjaž Klemenčič)

The author critically discusses the treatise of Igor Vrišer on dilemmas in Slovene geography. He criticizes Vrišer's standpoints and his assessment of the successes and weaknesses of the third generation of Slovene geographers, who were active between 1945 and 1990. The author is a member of the third generation of geographers himself. This treatise gives additional information on the real situation of Slovene geography during the above-mentioned period. He especially opposes Vrišer's enumerating of the growth of a number of research institutions and researchers, because Vrišer did not mention anything on the substance of the role of individuals or groups of geographers of the third generation. Vrišer also did not mention anything on differences in the contributions of those institutions and individuals to modernization of Slovene geography and the creation of the system of geographical scholarship in Slovenia. On the basis of Vrišer's treatise one could conclude that the most important Slovene geographical results are only syntheses, which came into being at the geographical Institute of the Slovene Academy of Sciences and Arts, and that in the third generation there were only two geographers important for the development of Slovene geography, i. e., members of the Academy of Sciences Vrišer and Ivan Gams.

Klemenčič discusses especially the fact that Vrišer in his treatise did not write anything on the substance and forms of international cooperation of Slovene geographers; Vrišer also did not compare the results of Slovene geography with those of the other European and non-European geographies. The function of international cooperation was, according to Vrišer, based only on the interest of Western European geographical institutions in the »Yugoslav socialist experiment« and their interest to know the peculiarities of the socio-political system of then socialist Slovenia/Yugoslavia.

Vrišer neglected the basis of the modern organization of Slovene geography, the projects. They were the basis on which Slovene geography created and co-created new theoretical and methodological standpoints and frameworks. This was above all the main reason for the increased attention of Western and Eastern European geographic institutions to Slovene geography. Slovenia and Slovene geographic institutions as one of the centers of scholarly geography of Central Europe represented also a center for meetings of important European geographers and exchanges of results of scholarly work based on common and planned research. Slovene geographers internationally cooperated especially with the social geographic school of Munich and Vienna and with the school of the agrarian system of Polish geographers in Warsaw. Based on all this, Slovene geographers in the past were included in international projects and programs of work of the Commission for Agricultural Land Usage of the International Geographic Union. The common research work of Macedonian, Slovenian, and German geographers in Macedonia and important common publications of international symposia and results of field research contributed to the development of methodology of field research, which is the basis for the beginning and the end of geographic research work.

Klemenčič's treatise also states that Vrišer only mentioned in passing the role of Slovene geographers at the crossroads of the 1990s, when Slovene geographers made their contribution in explaining to the international community why Slovenia could be and should be an independent nation. Thus Slovene geographers made a significant contribution to lobbying for the international recognition of Slovenia's independence.

Vrišer also neglected numerous honorary memberships of Slovene geographers in foreign geographic societies and also numerous decorations of Slovene geographers by the state. The high level of Slovene geography as science at home and abroad can be demonstrated also by the fact that Slovene geographers were included in habilitation commissions in some foreign universities and the fact that numerous geographers of the third generation were also mentors to the foreign graduate and doctoral students from abroad who later became internationally recognized university professors. Vrišer also neglected

some important popular-research works such as the Tourist Guide of Slovenia and Atlas of the World and the contribution of Slovene geographers in issuing of the first Spatial-Planning Atlas in Slovenia and bilingual maps of ethnically mixed territories in Carinthia and Trieste/Trst County.

The author also objects to some other under-documented standpoints of Vrišer's, especially re »crumbling of geography.« The author also objects to Vrišer's contentions that Slovene geographers too often got into non-geographical fields and that little usage was made of the results of Slovene geography in everyday practical life. Klemenčič also objects to Vrišer's views on synthesis of regional geography.